

Masarykova univerzita
Právnická fakulta
Katedra Právní teorie

Seminární práce
Judikát jako pramen práva v České Republice

„Prohlašuji, že jsem seminární práci na téma: judikát jako pramen práva v České Republice zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny“.

Judikát jako pramen práva v České republice

Úvod

Česká republika se řadí ke státům tzv. kontinentálního práva, jehož základním pilířem je zákonodárny orgán (parlament). Druhým pilířem jsou potom soudy, které rozhodují na základě vydaných zákonů o tom, kdo je porušoval. Soudce rozhoduje dle vlastního uvážení, ale je nucen ctít zákon. Z toho plyne, že judikát se neřadí mezi státem uznané a vynucované prameny práva v České republice. Jestliže ovšem připustíme polemiku o její částečné závaznosti, je třeba rozlišovat mezi judikaturou obecných soudů a judikaturou Ústavního soudu, mezi kterými je podstatný rozdíl.

Závaznost judikatury obecných soudů a správních orgánů

Jelikož jsou soudy vázané pouze zákonem a vlastním uvážením, mohlo by se zdát, že judikatura nemá žádnou váhu v procesu rozhodování soudů. „Ovšem význam judikatury v oblasti výkladu a aplikace procesních předpisů upravujících civilní sporný proces je významný, nezastupitelný, jedinečný, poněvadž předkládá výkladové a aplikační vzorce řešení, způsob soudního náhledu, který je předkládán pro ostatní (především instančně nižší) soudy k možnému převzetí.“¹). Zejména judikatura Nejvyššího soudu požívá značné relevance. To je dáno částečně tím, že v sobě koncentruje všeobecně vážené právní autority, ale především jeho instančním postavením. Jestliže by totiž nižší soud rozhodl odlišně od jeho ustálené judikatury, je velmi pravděpodobné, že by se případ prostřednictvím opravných prostředků postupně dostal před Nejvyšší soud, který by samozřejmě rozhodl ve prospěch odvolávajícího se. V tomto smyslu je funkce Nejvyššího soudu velmi významná, jelikož unifikuje soudní praxi svými judikáty, které takto nabývají kvaziprecedenční charakter.

Jakmile soud jednou vydá rozhodnutí v dané věci, která se nikdy předtím u soudu neobjevila, stává se jeho rozhodnutí určitým předpokladem k tomu, aby jiný soud,

projednávací podobný případ, rozhodl obdobně. Jestliže ale rozhodne jinak, vyvstává otázka, proč je jednou určité jednání za určitých okolností v rozporu se zákonem a jindy není. Z výše uvedeného jasně vyplývá, že soud takovouto teoretickou možnost bezpochyby má. Je pouze na něm, jak věc posoudí. Není ale žádoucí, aby soudní praxe vykládala a aplikovala danou právní normu případ od případu rozdílně, následkem čehož potom ze stejného výchozího bodu ve dvou případech vzniknou dva odlišné výsledky. Je potom na místě uvažovat o tom, zda-li není takovýto postup protiústavní. Byly by popřeny některé principy právního demokratického státu, totiž rovnost před zákonem, princip právní jistoty a taktéž princip předvídatelnosti práva. To je základní argumentace pro to, aby judikatura nebyla nerespektována jen proto, že není přímo právně závazná.

Závaznost výkladu právních norem, obecné termíny

Velký prostor k právní nejistotě poskytuje relativnost a pluralita interpretace právních norem. Jelikož existuje mnoho metod interpretace práva, které mohou vést k odlišným závěrům, není prakticky možné interpretovat některé složitější právní normy tak dobře, aby již nikdy v budoucnu nebylo možné tuto interpretaci změnit nebo doplnit. Také z toho důvodu, že interpretace může být odvislá od situace v zemi. Také je velmi nebezpečné svěřit někomu moc závazně interpretovat právní normy, jelikož je v určitých případech možné, že by se takovýto orgán dostal do silnější pozice než zákonodárce, což není v demokratickém státu z hlediska dělby moci žádoucí. Proto v současné době neexistuje žádný orgán, který by měl právo vydávat obecně závaznou interpretaci.

Také užívání obecných termínů v zákonech přispívá k právní nejistotě. Např. mediálně známý výraz větší než malé množství drog podle § 187a, který v prvním odstavci říká: „Kdo bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.“

Je tedy na uvážení soudu, jestli daný pachatel porušil zákon, když u sebe obžalovaný přechovával 10g marihuany. Vezměme v úvahu dva exemplární případy s obdobnými skutkovými podstatami i okolnostmi. V prvním případě soud řekne, že to není množství

větší než malé a obžalovaného propustí. V druhém ale rozhodne, že je to množství větší než malé, a odsoudí obžalovaného ke dvěma letům odnětí svobody. Na první pohled je zřejmé, že je jeden z těchto rozsudků nespravedlivý. Jenže po formální stránce je takovéto rozhodnutí perfektní; soud rozhodl podle zákona a svého vlastního uvážení. Postupoval tedy správně, když nepřihlédl k předchozímu rozhodnutí? V tomto ohledu se odborná veřejnost shoduje na tom, že jedna z vlastností judikatury by měla být její vnitřní nerozpornost a unifikovanost.

Právní nejistota může pak být prolomena tím, že se soudy obecně shodnou na adekvátním výkladu a prostřednictvím konstantní judikatury dají veřejnosti určitou zprávu např. o tom, kolik gramů drogy je větší než malé množství, nebo co se považuje za dobré mravy.

Závaznost judikátu pro změněné účastníky sporu

"Ustálená soudní praxe v podobě rozsáhlé judikatury obecných soudů vychází důsledně ze stanoviska, že již pouhá změna účastníků řízení činí předcházející řízení zcela irrelevantním."²⁾ Nezachází zde ale nezávislost soudní moci příliš daleko? Aplikací takového přístupu potom může docházet k absurdním rozhodnutím, které postrádají racionální základ a podle názoru části právnické obce i základ právní. Záleží na výkladu dvou klíčových norem, kterými se bohužel nezabývají dokonce ani rozsáhlé komentáře k občanskému soudnímu řádu, které dnes již velmi často bývají brány jako subsidiární pramen práva. Konkrétně jde o

1) Ust. § 159a odst. 1 o.s.ř. výrok pravomocného rozsudku, nestanoví-li zákon jinak, je závazný jen pro účastníky řízení.

2) Ust. § 159a odst. 4 o.s.ř. v rozsahu, v jakém je výrok pravomocného rozsudku závazný pro účastníky řízení a popřípadě jiné osoby, je závazný též pro všechny orgány.

Světlo do této problematiky vnáší až nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004, který vyslovil závaznost pravomocného rozhodnutí pro jiné účastníky v jiném soudním řízení jako obecný právní princip požívající ústavní ochrany.

Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004

V této velmi složité a spletité kauze se jednalo o spor ve věci zpochybnění vlastnického práva k nemovitosti, která byla v roce 1962 darovací smlouvou převedena na stát, který ji později prodal dalším subjektům. Ovšem darovací smlouva byla zpochybněna podle ust. § 37 občanského zákoníku - zákon č. 141/1950 Sb, jelikož darovací prohlášení bylo učiněno v tísní pod intenzivním nátlakem. Z tohoto důvodu byla tato smlouva dne 22. 10. 1992 okresním soudem prohlášena za absolutně neplatnou.

Ještě před uzavřením tohoto sporu byla ale nemovitost státem prodána. Kupující byli o zpochybnění vlastnického práva k nemovitosti předem informováni. Přesto bylo nutné zahájit nový spor o určení právního vztahu žalobce k nemovitosti.

V novém řízení však okresní a později ani krajský soud neuznal pravomocnost rozsudku pro formální nedostatky, jelikož údajně stát ve sporu nebyl zastoupen správným orgánem a stejně tak ani rozsudek nebyl doručen správnému orgánu. Dále argumentovali tím, že se změnili strany řízení a proto pro ně není jakýkoli zmíněný judikát jako předběžná otázka sporu závazný. Neřknutým argumentem velmi pravděpodobně byla i četná a ustálená judikatura obecných soudů, které striktně dodržovali zásadu, že „pouhá změna účastníků činí předchozí rozhodnutí zcela irelevantním (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 311/2001 in Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu/C.H.BECK "Soubor NS" 6/2001: "Řeší-li soud v řízení o ochranu vlastnického práva žalobce podstatnou otázku platnosti kupní smlouvy jako otázku předběžnou a bylo-li o platnosti téže kupní smlouvy již rozhodnuto v jiném řízení, jehož účastníkem žalobce nebyl, není toto rozhodnutí pro soud v tomto pozdějším řízení závazné." - též Soudní rozhledy, C. H. Beck 8/2001) nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 7. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1597/2001, Soubor NS 18/2002: "Rozsudek, kterým se určuje, že žalobce je vlastníkem věci, je rozhodnutím, kterým byla sporná otázka vlastnictví vyřešena jen ve vztahu mezi účastníky řízení.")“**4)** Proto bylo toto předchozí rozhodnutí prohlášeno za zcela irrelevantní v novém případě.

Žaloba byla zamítnuta. Dovolání žalující strany proti rozsudku krajského soudu bylo Nejvyšším soudem odmítnuto jako nepřípustné, protože údajně nebyl naplněn princip diformity. Pro žalobce zbývala tedy poslední možnost, jak se domoci svého práva. Byla podána ústavní stížnost, poukazující na porušení jejich základního práva zakotveného v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.) Napadená rozhodnutí byla zrušena nálezem Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004, který svým obsahem daleko přesáhl věcný rozsah případu.

V odůvodnění nejprve vyvrátil tvrzení, že rozsudek nikdy nenabyl formální právní moci, neboť „je nepochybné, že písemné vyhotovení rozsudku došlo do sféry státu zastoupeného okresním úřadem.“**5)** Dále Ústavní soud konstatoval, že takovéto nerespektování dřívějšího rozsudku, které bylo předmětem podrobného dokazování „vykazuje znaky libovůle, ba svévole.“**6)**, čímž došlo k vážnému ohrožení principu právní jistoty a důvěry v právo. „Rovněž princip respektování smyslu pravomocných rozsudků patří k obecným právním principům požívajícím ústavní ochrany. Opačný aplikační postup je překrucováním práva. Ústavní soud v minulosti našel povinnost zákonodárce respektovat pravomocné rozsudky soudů a svobodně a platně uzavřené soukromoprávní smlouvy“**7)**.

Velmi výmluvně se Ústavní soud vyjádřil také k výšše zmíňené konstantní judikatuře obecných soudů. „S větami uvedenými v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 311/2001, se Ústavní soud nemůže bez dalšího ztotožnit. Komentářová literatura se napětím mezi zákonem proklamovanou obecnou nezávazností rozsudků s principem právní jistoty a důvěry právo blíže nezabývá... Není pochyb o tom, že změněný okruh účastníků zakládá povinnost soudu znovu věc posoudit také z hlediska prokázaných tvrzení nových účastníků, avšak při současném respektu k předchozímu rozhodnutí o vztazích, v nichž noví účastníci jsou svého druhu nástupci původního účastníka řízení. Pokud soud takto nepostupuje, nelze jeho postup považovat za slučitelný se zásadami spravedlivého procesu, zejména pak s příkazem vnitřní nerozpornosti právního řádu. Celková harmonie soudních rozhodnutí podmiňuje důvěru v právo, bez níž by právo bylo jen mrtvým textem. Tento postup, resp. výklad dnes platného ustanovení § 159a odst. 4

o. s. ř. v duchu naznačených principů, vyplývá jak z požadavku právní jistoty (dovozovaného z čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR), tak je třeba jej respektovat jako součást práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny)... Pokud obecné soudy při posuzování předběžné otázky platnosti darovací smlouvy ignorovaly předchozí pravomocný rozsudek prohlašující, byť mezi odlišnými účastníky, tuto smlouvu za neplatnou, vykročily z mezí čl. 2 odst. 2 Listiny a porušily tak právo stěžovatelů na spravedlivý proces vyplývající v našem ústavním pořádku z čl. 36 odst. 1 Listiny . Zejména krajský soud, jehož názor na celou věc byl klíčový, zcela pochybil, když nevzal v úvahu shora uvedené principy. Nejvyšší soud ČR v tomto zásahu pokračoval.”**8**)

Obsah:

Úvod	3
Závaznost judikatury obecných soudů a správních orgánů	3
Závaznost výkladu právních norem, obecné termíny	4
Závaznost judikátu pro změněné účastníky sporu	5
Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004	6
Obsah	9
Zdroje	10
Citace	11
Příloha	12

Zdroje:

Vrcha Pavel, publikovaný názor

Uhlíř Aleš, publikovaný názor

Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004

V.Knapp, Teorie práva

A.Gerloch, Teorie práva

Citace:

- 1) Vrcha Pavel, publikovaný názor
- 2) Uhlíř Aleš, interní číslo aspi 26698
- 3) Uhlíř Aleš, interní číslo aspi 26698
- 4) Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004
- 5) Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004
- 6) Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004
- 7) Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004
- 8) Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004

Příloha:

Nález Ústavního soudu I. ÚS 647/02 z 27. 8. 2004

Částka 168/2006 Sb. a 57/2006 Sb.m.s.

I. ÚS 647/02 [Sb.n.u.US Svazek č.34 Nález č.120 str.245] - Text - poslední stav textu

Právo na soudní a jinou právní ochranu

I. ÚS 647/02

> K dojití příslušných soudních písemností žalované straně došlo vždy, když zásilka nesla označení "Okresní úřad" s místním označením Přerov. Tak byl doručen i předmětný rozsudek.

Závěr o nedostatku formální právní moci předmětného rozsudku je vadný, neboť je nepochybné, že písemné vyhotovení rozsudku došlo do sféry státu zastoupeného okresním úřadem.

Zjevně účelový přístup, jímž patrně měla být otevřena cesta k nerespektování dřívějšího rozhodnutí, které bylo výsledkem podrobného dokazování, a které bylo i soudem samotným a všemi účastníky považováno za pravomocné, vykazuje znaky libovůle, ba svévole.

Vydání konečného a závazného rozhodnutí, které je mimo předepsaný postup nezměnitelné, patří vedle nezávislosti, nestrannosti a dodržování esenciálních pravidel spravedlivého procesu, k základním atributům pojmu soud ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod .

Ústavní soud v minulosti nalezl povinnost zákonodárce respektovat pravomocné rozsudky soudů a svobodně a platně uzavřené soukromoprávní smlouvy

Je nepochybné, že povinnost respektovat dřívější rozsudky mají i soudy, jak jim dnes ukládá ust. § 159a odst. 4 o. s. ř.

Změněný okruh účastníků zakládá povinnost soudu znovu věc posoudit také z hlediska prokázaných tvrzení nových účastníků, avšak při současném respektu k předchozímu rozhodnutí o vztazích, v nichž noví účastníci jsou svého druhu nástupci původního účastníka řízení. Pokud soud takto nepostupuje, nelze jeho postup považovat za slučitelný se zásadami spravedlivého procesu, zejména

pak s příkazem vnitřní nerozpornosti právního řádu. <

Ústavní soud

rozhodl dne 27. srpna 2004 v senátu mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, ve věci ústavní stížnosti J. G., a M. O., zastoupených JUDr. A. U., advokátem, proti usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1865/2001, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě - pobočka v Olomouci ze dne 5. 4. 2001, sp. zn. 40 Co 275/98, proti rozsudku Okresního soudu v Přerově ze dne 22. 10. 1997, sp. zn. 8 C 356/93 a proti usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočka v Olomouci ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 40 Co 686/95, takto:

I. Postupem porušujícím čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod došlo usnesením Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1865/2001, rozsudkem Krajského soudu v Ostravě - pobočka v Olomouci ze dne 5. 4. 2001, sp. zn. 40 Co 275/98 a rozsudkem Okresního soudu v Přerově ze dne 22. 10. 1997, sp. zn. 8 C 356/93, k porušení základního práva stěžovatelů garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod .

II. Proto se tato rozhodnutí ruší.

III. Ústavní stížnost proti usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočka v Olomouci ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 40 Co 686/95, se odmítá.

Odůvodnění

I.

Stěžovatelé se domáhali zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, kterými bylo ve věci určovací žaloby rozhodnuto, že nejsou spoluvlastníky v rozhodnutí označených staveb nacházejících se v katastrálním území L. n. B. Stěžovatelé tvrdili, že vydáním těchto rozhodnutí bylo porušeno jejich základní právo zakotvené v čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále "Listina"). Ústavní stížnost byla podána včas a splňovala všechny náležitosti a podmínky věcného projednání, vyžadované zákonem č. 182/1993 Sb. , o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále "zákon").

Stěžovatelé v ústavní stížnosti uvedli, že vlastnické právo k předmětnému pozemku i domu nabyli kupní smlouvou ze dne 30. 5. 1949 a jestliže nabyli zpět vlastnických práv k pozemku, není důvodu, aby tak nemohli učinit i pokud jde o stavbu na něm. Určovací žalobě nebylo vyhověno, ačkoli rozsudkem Okresního soudu v Přerově ze dne 22. 12. 1992, sp. zn. 6 C 261/91, byla darovací smlouva ze dne 5. 12. 1962 (kterou měly být předmětné nemovitosti darovány státu), prohlášena za neplatnou. Stěžovatelé vstoupili do vlastnických práv k pozemku, ale vlastnickému právu ke stavbám ochrana poskytnuta nebyla. Upřednostněním práv osob, které od státu nabyly předmětné nemovitosti s vědomím, že je zde vlastnické právo jiného a dokonce část nemovitostí převedly na další osoby, které o uplatňovaných právech rovněž věděly, nebyla poskytnuta vlastnickému právu stěžovatelů ochrana. Nebylo tak respektováno právo stěžovatelů vlastnit majetek, které je díky pravomocnému zneplatnění darovací

smlouvy právem existujícím. Nebylo respektováno ani právo stěžovatelů na ochranu tohoto majetku. Stěžovatelé rovněž upozornili, že soud trval velmi dlouho a zabýval se irelevantními skutečnostmi.

Ústavní soud si vyžádal spisy Okresního soudu v Přerově sp. zn. 6 C 261/91 a 8 C 356/93, z nichž zjistil následující skutečnosti. Rozsudkem Okresního soudu v Přerově ze dne 22. 12. 1992 (6 C 261/91-68) bylo určeno, že je neplatná darovací smlouva, jíž otec stěžovatelů jako jejich zákonný zástupce převedl vlastnictví k předmětnému domu se stavební plochou v k. ú. L. n. B. na Československý stát (dále "darovací smlouva").

Z rozsudku Okresního soudu v Přerově ze dne 22. 10. 1997 (8 C 356/93-216) Ústavní soud zjistil, že okresní soud zamítl určovací žalobu stěžovatelů, jíž se domáhali soudního deklarování spoluvlastnického práva ke stavbám, jež byly zčásti identické a zčásti vznikly přeměnou původního domu, který byl neplatně darován. Tento rozsudek byl vydán poté, co Krajský soud v Ostravě - pobočka v Olomouci dne 30. 9. 1996 (40 Co 686/95-171) zrušil původně vyhovující výrok Okresního soudu v Přerově ze dne 30. 11. 1995 (8 C 356/93-117) s odůvodněním (str. 6), že rozsudek, jenž určil neplatnost darovací smlouvy (6 C 261/91-68) nenabyl formální právní moci, protože stát byl v celém řízení zastoupen nesprávným orgánem, rozsudek nebyl doručen státu, ani orgánu příslušnému za něj vystupovat. Podle krajského soudu nebylo možno žádat určení právního vztahu poukazem na pravomocný výrok rozsudku, kterým byla předběžná otázka neplatnosti vyřešena, protože žalovaní nebyli účastníky tohoto řízení a výrok pro ně není závazný (dle ust. § 159 odst. 2 o. s. ř. v tehdy platném znění). Tyto závěry měly svědčit o tom, že otázka platnosti smlouvy nebyla náležitě zkoumána, přičemž otázkou absolutní neplatnosti smlouvy je soud povinen se zabývat z úřední povinnosti, neboť "působí ze zákona s účinky ex tunc". Odvolací soud odmítl provést doplnění dokazování sám, neboť podle něj nebylo možno vyloučit, že dokazování povede k novým skutkovým zjištěním, která by mohla ovlivnit právní závěr soudu.

Z rozsudku Krajského soudu v Ostravě - pobočka v Olomouci ze dne 5. 4. 2001 (40 Co 275/98-261) Ústavní soud zjistil, že krajský soud potvrdil rozsudek Okresního soudu v Přerově sp. zn. 8 C 356/93 ze dne 22. 10. 1997. Krajský soud své rozhodnutí opět opřel o názor, že rozsudek určující neplatnost darovací smlouvy není závazný. Pro úplnost nutno dodat, že dovolání proti tomuto rozhodnutí bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2002 (20 Cdo 1865/2001-282) odmítnuto jako nepřípustné, protože nebyl naplněn princip difformity (§ 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř. ve znění účinném před 1. 1. 2001), kdy právní názor odvolacího soudu vyjádřený v kasačním rozhodnutí nebyl údajně pro pozdější rozhodnutí věci určující.

II.

K ústavní stížnosti se k výzvě vyjádřil Okresní soud v Přerově prostřednictvím předsedkyně senátu JUDr. T. Š., která mj. sdělila, že odvolací soud ve svém zrušujícím rozhodnutí uložil okresnímu soudu posoudit platnost darovací smlouvy ze dne 5. 12. 1962 jako tzv. předběžnou otázku. Proto byly provedeny nové důkazy a okresní soud dospěl k závěru, že darovací smlouva neplatná není. Předsedkyně senátu nesouhlasila s tvrzením stěžovatelů, že žalovaní nejsou v dobré víře. Za překvapující rovněž

předsedkyně senátu označila závěr stěžovatelů, že zneplatněním darovací smlouvy vstoupili do vlastnických práv, neboť tímto rozhodnutím nedošlo k vyjasnění vlastnických práv. Navíc zde stěžovatelé rozporují závazný právní názor odvolacího soudu, který se týká formální právní moci rozsudku ze dne 22. 12. 1992. Předsedkyně senátu odmítla spojování otázky vlastnictví pozemků s otázkou vlastnictví staveb na nich zbudovaných a závěrem Ústavní soud upozornila, že není zásadně povolán k přezkumu správnosti aplikace "obecného" práva a může tak činit toliko tehdy, shledá li porušení některé z ústavních záruk, k čemuž však v daném případě nedošlo.

K ústavní stížnosti se k výzvě vyjádřil Krajský soud v Ostravě - pobočka v Olomouci, prostřednictvím předsedkyně senátu JUDr. M. B., která konstatovala, že spor se koncentroval jednak do oblasti platnosti darovacího prohlášení, jež byla posouzena podle ust. § 37 zákona č. 141/1950 Sb. , účinného v době, kdy byl tento úkon učiněn ("Neplatný je také právní úkon učiněný v tísní, za nápadně nevýhodných podmínek.") a jednak k nově uplatněným skutkovým tvrzením, týkajícím se zákona o protiprávnosti komunistického režimu. Předsedkyně senátu poté odkázala na odůvodnění svého rozhodnutí, jakož i na zde obsažené posouzení znaků tísně a nápadně nevýhodných podmínek.

Vyjádřil se též Nejvyšší soud ČR, který prostřednictvím předsedy senátu JUDr. V. K. sdělil názor, že jeho usnesení odpovídá standardnímu výkladu aplikovaného ustanovení § 238 odst. 1 písm. b) o. s. ř. (ve znění účinném před 1. 1. 2001) a nemohlo vést k zásahu do základních práv a svobod stěžovatelů.

Vzhledem k povaze věci Ústavní soud požádal o vyjádření vedlejší účastníky J. a D. M. a J. a Z. L., kteří se však svého procesního postavení vzdali. Přitom uvedli, že výrok určovacího rozsudku byl závazný jen pro účastníky daného soudního sporu. Za vyvrácené rovněž označili tvrzení, že darovací smlouva byla výsledkem mocenského nátlaku na otce stěžovatelů, s tím že stěžovatelé měli bránit svá práva v době, kdy běžela vydržecí doba pro nabyvatele, jež nemovitost nabyli v dobré víře na základě vydržení. Toto vyjádření stěžovatelů, jež se vzdali své účasti a navíc nebyli přes poučení zastoupení, nebylo možno vzít v úvahu, avšak vzhledem k tomu, že rozhodnutí Ústavního soudu má kasační povahu, budou moci své námitky kvalifikovaně uplatnit v dalším řízení před obecnými soudy.

Podle ust. § 44 odst. 2 zákona může Ústavní soud se souhlasem účastníků upustit od ústního jednání, nelze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Účastníci souhlas poskytl a proto bylo od ústního jednání upuštěno.

Ústavní stížnost byla dle rozvrhu práce přidělena soudci zpravodaji JUDr. V. G., který věc předložil I. senátu Ústavního soudu k rozhodnutí dne 20. 4. 2004 s návrhem na přijetí usnesení o odmítnutí stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost, avšak tento návrh nezískal potřebný počet hlasů. Později předložený návrh na vydání zamítavého nálezu nezískal v tříčlenném senátu další hlas. Vzhledem k tomu byl předsedou senátu, dosavadním soudcem zpravodajem, určen podle ust. § 55 zákona o Ústavním soudu nový soudce zpravodaj JUDr. W., která byla v té době, z důvodu neobsazenosti Ústavního soudu pověřena jako zastupující soudce rozhodováním v prvním senátu

Ústavního soudu.

III.

Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je jen ochrana ústavnosti a nikoliv "běžné" zákonnosti (čl. 83 Ústavy ČR). Ústavní soud není povolán k přezkumu aplikace "jednoduchého" práva a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu je jedním z důvodů pro zrušení rozhodnutí obecného soudu aplikační postup, který je v rozporu s ústavním zákazem libovůle (čl. 2 odst. 2 - srov. např. náleze ze dne 2. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 180/03 in Sběrka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR - "Sb. n. u." - sv. 32, str. 293).

Stěžovatelé se u soudu domáhali ochrany svého (spolu)vlastnického práva, které odvíjeli jednak od soudního prohlášení darovací smlouvy za neplatnou a jednak od kupní smlouvy, kterou za ně v pozici zákonného zástupce uzavřel jejich otec. Této ochrany se stěžovatelům nedostalo, přičemž cestu k tomuto rozhodnutí otevřel názor soudů o irelevanci předcházejícího soudního rozhodnutí o neplatnosti darovací smlouvy. Ústavní soud musel posoudit, zda soudy svým aplikačním postupem nevykročily z mezí ústavnosti - tedy musel se ve světle ústavních principů zabývat postupem, jímž byl rozsudek (sp. zn. 6 C 261/91) nejprve soudem úředně označen za pravomocný, který však soudy (v řízení ve věci sp. zn. 8 C 356/93) následně přestaly respektovat, mj. poukazem na skutečnost, že nenabyl formální právní moci.

Rozsudek prohlašující darovací smlouvu za neplatnou nabyl podle vyznačené doložky Okresního soudu ze dne 22. 12. 1992 (6 C 261/91-68) právní moci dne 18. 3. 1993. Z doručky založené na č. I. 71 (verte) vyplývá, že rozsudek převzal Okresní úřad v Přerově dne 1. 2. 1993. Tato doručka nadepsaná "Okresní úřad v Přerově, majetkoprávní ref." je u potvrzení data převzetí (vedle dvou podpisů) označena otiskem razítka "Okresní úřad v Přerově, referát finanční". Z návrhu na zahájení řízení podaného dne 19. 11. 1991 vyplývá, že stěžovatelé v tomto řízení žalovali "Československý stát, zastoupený finančním odborem Okresního úřadu v Přerově. Okresní úřad, referát majetkoprávní, sám sebe chápal jako právního nástupce Okresního národního výboru v Přerově (srov. vyjádření na č.l. 6) a cítil se být pasivně legitimován. Za okresní úřad jednali pracovníci majetkoprávního odboru (např. č.l. 6 a 51) a v průběhu řízení okresní úřad akceptoval doručování s označením "finanční odbor", kdy doručení otiskem razítka (vedle podpisu) stvrdil "referát majetkoprávní" (č.l. 12). Soudu se podařilo doručit zásilky bez označení odboru okresního úřadu, kdy příslušné razítko nese označení "referát majetkoprávní" (č.l. 28 a 50 verte). Rozsudek byl doručován "finančnímu odboru" a doručka nese vedle podpisu i otisk razítka s označením "referát finanční" (č.l. 71 verte). Je velmi obtížné z těchto postupů dovodit jiný závěr, než že k dojití příslušných soudních písemností žalované straně došlo vždy, když zásilka nesla označení "Okresní úřad" s místním označením Přerov. Tak byl doručen i předmětný rozsudek. Ostatně i v

nyňi projednávané věci (8 C 356/93) bylo okresním i krajským soudem akceptováno, že na výzvu adresovanou dne 15. 2. 1994 "Okresnímu úřadu majetko-právní referát, Přerov" odpovídal dne 16. 2. 1994 "Okresní úřad v Přerově finanční referát" (přílohy u č.l. 58). Závěr o nedostatku formální právní moci předmětného rozsudku je vadný, neboť je nepochybné, že písemné vyhotovení rozsudku došlo do sféry státu zastoupeného okresním úřadem.

Přes tyto nepochybné skutečnosti dokládající, že stát reprezentovaný Okresním úřadem v Přerově se znalostí věci participoval na řízení, dospěl krajský soud v jiném řízení k závěru, že stát byl v řízení nesprávně zastoupen, neboť státním orgánem způsobilým zastupovat stát, by byl: "jedině Okresní úřad v Přerově.. Rozsudek ze dne 22. 12. 1992 nejenže nebyl doručen žalovanému Československému státu, tedy účastníku řízení, ale nebyl též doručen orgánu příslušnému vystupovat v řízení za stát, neboť odbor okresního úřadu není způsobilým právním subjektem, nemůže být tedy způsobilým účastníkem řízení"(str. 6). Zjevně účelový přístup, jímž patrně měla být otevřena cesta k nerespektování dřívějšího rozhodnutí, které bylo výsledkem podrobného dokazování, a které bylo i soudem samotným a všemi účastníky považováno za pravomocné, vykazuje znaky libovůle, ba svévole. Stěžovatelé vedli spor se státem a výsledek, který dosáhli v řádně skončeném sporu - neplatnost darovací smlouvy, v důsledku nedostatku náležitosti vůle jejich otce - byl zvrácen tím, že soud (v jiném řízení a mimo své konkrétní oprávnění v daném sporu) prohlásil toto rozhodnutí za irelevantní. Již tímto postupem došlo k přestoupení zákazu libovůle a k vážnému ohrožení principu právní jistoty a důvěry v právo (Ke vztahu arbitrárnosti procesního postupu, jež vede k překvapivému rozhodnutí srov. nález ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 654/03 in Sb. n. u., sv. 32, str. 255; k domněnce správnosti doložky právní moci srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2001, sp. zn. 26 Cdo 1291/99 in Soubor NS 6/2001).

Ústavní soud se musel dále zabývat tím, jaký má tento postup dopad na projednávanou věc. Možnost vydat konečné a závazné rozhodnutí, které je mimo předepsaný postup nezměnitelné, patří vedle nezávislosti, nestrannosti a dodržování esenciálních pravidel spravedlivého procesu, k základním atributům pojmu soud ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod . Soud nerespektoval předchozí soudní rozhodnutí ve věci, která představovala předběžnou otázku v řízení následujícím. Proto tuto věc poté rozhodl rozdílně. Vedle zjevné excesivnosti při výkladu tehdy platného ustanovení § 159 odst. 2 o. s. ř. (nyňi jde o ust. § 159a odst. 4 o. s. ř.), obsahujícího příkaz, dle něhož je výrok pravomocného rozsudku závazný (krom účastníků - závaznost inter partes) i pro všechny orgány, tím porušil i základní ústavní princip spočívající v povinnosti neohrožovat důvěru osob v akty veřejné moci. Přitom Ústavní soud v nálezu ze dne 17. 12. 1997 ve věci Pl. ÚS 33/97 mj. konstatoval, že: "I v českém právu takto platí a je běžně aplikována řada obecných právních principů, které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech" (srov. in Sb. n. u., sv. 9, str. 399 nebo č. 30/1998 Sb.).

Rovněž princip respektování smyslu pravomocných rozsudků patří k obecným právním principům požívajícím ústavní ochrany. Opačný aplikační postup je překrucováním práva. Ústavní soud v minulosti našel povinnost zákonodárce

respektovat pravomocné rozsudky soudů a svobodně a platně uzavřené soukromoprávní smlouvy (srov. rozh. ze dne 24. 5. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 31/94 in Sb. n. u., sv. 3, str. 175 nebo č. 164/1995 Sb.). Je nepochybné, že povinnost respektovat dřívější rozsudky mají i soudy, jak jim dnes ukládá ust. § 159a odst. 4 o. s. ř. Ústavní soud rovněž konstatoval, že povinnost soudu zohledňovat svůj předchozí postup má ústavně zakotveného korespondenta v legitimním očekávání účastníků, jehož ochranu poskytuje čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (srov. rozh. ze dne 11. 11. 2003, sp. zn. IV. ÚS 525/02 Sb. n. u., sv. 31, 173).

Podobný přístup k relevanci předchozích pravomocných soudních rozhodnutí aplikuje i Evropský soud pro lidská práva ("ESLP"). ESLP v rozhodnutí Velkého senátu ze dne 28. 10. 1999 ve věci *Brumarescu vs. Rumunsko*, konstatoval, že: ".právo na spravedlivý proces před soudem, zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy, musí být interpretováno ve světle preambule Úmluvy, která označuje právní stát za prvek společného dědictví smluvních států. Jedním ze základních aspektů právního státu je princip jistoty právních vztahů, který mj. požaduje, aby řešení dané soudy konečným způsobem jakémukoli sporu již nebylo zpochybňováno (srov. 28342/95, § 61). Ostatně i v nálezu ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 111/96 Ústavní soud označil nerespektování překážky věci pravomocně rozhodnuté za porušení čl. 36 odst. 1 Listiny a tedy i práva na spravedlivý proces (srov. Sb. n. u., sv. 8, str. 275).

Ústavní soud si je vědom četné a ustálené judikatury obecných soudů týkající se výkladu ust. § 159a odst. 1 o. s. ř. (dříve ust. § 159 odst. 2 o. s. ř. ve znění platném před 1. 1. 2001), z jehož doslovného izolovaného výkladu by snad bylo možno dovozovat, že pouhá změna účastníků činí předchozí rozhodnutí zcela irelevantním (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 311/2001 in Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu/C.H.BECK "Soubor NS" 6/2001: "Řeší-li soud v řízení o ochranu vlastnického práva žalobce podstatnou otázku platnosti kupní smlouvy jako otázku předběžnou a bylo-li o platnosti téže kupní smlouvy již rozhodnuto v jiném řízení, jehož účastníkem žalobce nebyl, není toto rozhodnutí pro soud v tomto pozdějším řízení závazné." - též Soudní rozhledy, C. H. Beck 8/2001) nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 7. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1597/2001, Soubor NS 18/2002: "Rozsudek, kterým se určuje, že žalobce je vlastníkem věci, je rozhodnutím, kterým byla sporná otázka vlastnictví vyřešena jen ve vztahu mezi účastníky řízení."). Ústavní soud však tato rozhodnutí, jejichž právní věty by mohly svádět k restriktivnímu pojetí pojmu totožná věc, chápe jako rozhodnutí, jejichž cílem je zabránění odmítnutí spravedlnosti, což má umožnit dříve nezúčastněné osobě podílet se na dokazování takových nových tvrzení, která nemohla být v předchozím řízení uplatněna. S větami uvedenými v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 311/2001, se Ústavní soud nemůže bez dalšího ztotožnit. Komentářová literatura se napětím mezi zákonem proklamovanou obecnou nezávazností rozsudků s principem právní jistoty a důvěry právo blíže nezabývá (srov. např. Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: *Občanský soudní řád, komentář*, 4. vydání, C.H. Beck, 2000, str. 363-369 a 443-449 nebo I. díl 6. vydání téhož, str. 506-513 a 612-621).

Není pochyb o tom, že změněný okruh účastníků zakládá povinnost soudu znovu

věc posoudit také z hlediska prokázaných tvrzení nových účastníků, avšak při současném respektu k předchozímu rozhodnutí o vztazích, v nichž noví účastníci jsou svého druhu nástupci původního účastníka řízení. Pokud soud takto nepostupuje, nelze jeho postup považovat za slučitelný se zásadami spravedlivého procesu, zejména pak s příkazem vnitřní nerozpornosti právního řádu. Celková harmonie soudních rozhodnutí podmiňuje důvěru v právo, bez níž by právo bylo jen mrtvým textem. Tento postup, resp. výklad dnes platného ustanovení § 159a odst. 4 o. s. ř. v duchu naznačených principů, vyplývá jak z požadavku právní jistoty (dovozovaného z čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR), tak je třeba jej respektovat jako součást práva na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 Listiny).

IV.

Pokud obecné soudy při posuzování předběžné otázky platnosti darovací smlouvy ignorovaly předchozí pravomocný rozsudek prohlašující, byť mezi odlišnými účastníky, tuto smlouvu za neplatnou, vykročily z mezí čl. 2 odst. 2 Listiny a porušily tak právo stěžovatelů na spravedlivý proces vyplývající v našem ústavním pořádku z čl. 36 odst. 1 Listiny . Zejména krajský soud, jehož názor na celou věc byl klíčový, zcela pochybil, když nevzal v úvahu shora uvedené principy. Nejvyšší soud ČR v tomto zásahu pokračoval.

Na okraj Ústavní soud konstatuje, že oba předložené spisy okresního soudu obsahují dokumenty, z nichž je patrné, že současní držitelé nemovitostí si museli být vědomi zpochybnění dispozičního práva státu s předmětnými nemovitostmi (dopisy otce stěžovatelů ze dne 26. 9. 1990 panu A. č.l. 97 a dopisy téhož ze dne 2. 2. 1991 adresované manželům L. a M. - č. l. 99 a 100, stejně jako vyjádření okresního úřadu ze dne 16. 2. 1994, z něhož vyplývá, že státu byly pochybnosti o vlastnickém právu sděleny dne 13. 9. 1990 - viz přílohy u čl. 58, vše ve spisu sp. zn. 8 C 356/93).

Vzhledem ke zjištěnému postupu obecných soudů v rozporu s článkem 2 odst. 2 Listiny a zásahu do základního práva stěžovatelů na spravedlivý proces považoval Ústavní soud za nadbytečné posuzovat věc z hlediska ochrany vlastnického práva. Ústavní stížnost v části, v níž ústavní stížnost napadala usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočka Olomouc ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 40 Co 686/95, musela být odmítnuta s odkazem na princip subsidiarity jako nepřipustná (§ 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu), neboť toto v zásadě procesní rozhodnutí nalezlo plně výraz v následném meritorním rozsudku okresního soudu ze dne 22. 10. 1997, jímž bylo zasaženo do základních práv a svobod stěžovatelů.

Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb. , o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a rozhodnutí uvedená ve výroku I. podle ust. § 82 odst. 3 písm. a) cit. zákona zrušil. V části, v níž ústavní stížnost napadala usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočka Olomouc ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 40 Co 686/95, byla odmítnuta pro nepřipustnost (§ 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu).

Poučení :

Proti tomuto rozhodnutí se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona).

V Brně dne 27. srpna 2004